

TÜRKİYELİ VE AZERBAJCANLI ÖĞRENCİLERDE, EKOSENTRİK, ANTROPOSENTRİK VE ÇEVREYE KARŞI ANTİPATİK TUTUM ANLAYIŞLARI

THE ECOCENTRIC, ANTHROPOCENTRIC AND ANTIPATHETIC ATTITUDES TOWARD ENVIRONMENT IN TURKISH AND AZERBAIJANI STUDENTS

Sinan ERTEN **, Cemil AYDOĞDU ***

ÖZET: Araştırmada, Türk ve Azerbaycanlı öğretmen adayı öğrencilerin Ekosentrik (Çevre merkezli), Antroposentrik (İnsan merkezli) ve çevreye karşı olan antipatik (itici) tutumları ele alınmış ve iki ülke öğrencilerin tutumlarının arasındaki farkları ortaya konmaya çalışılmıştır. Çalışmada, bireylerde çevreye karşı oluşan tutumların insan merkezli mi, çevre merkezli mi yoksa çevre korumaya karşı itici düşüncelerden mi? kaynaklandığını bulmaya ve bu düşüncelerin arkasında yatan psikolojik faktörleri ortaya çıkarmaya çalışan ve daha önceden Türkçe'ye uyarlanması yapılan tutum ölçeği kullanılmıştır. Bu çalışma "iki devlet bir millet" sloganıyla ifade edilen Türkiye ve Azerbaycan toplumları arasında çevrenin korunması açısından söz konusu tutumlar arasında bir farkın bulunup bulunmadığını göstermesi açısından da önem arz etmektedir. Araştırmanın sonucunda Türk ve Azerbaycanlı öğretmen adaylarının Ekosentrik, Antroposentrik ve Çevreye karşı olan antipatik tutumları arasında anlamlı farklar bulunmuştur. Bu farklılığın nedenlerinin çevre bilinçlerinin farklılığından kaynaklandığı düşünülmektedir. Türk öğretmen adaylarında kullanılan anketin Cronbach α (Alpha) (Güvenilirlik katsayısı) $\alpha = .85$, Azerbaycanlı öğretmen adaylarında kullanılan anketin Cronbach α (Alpha) (Güvenilirlik katsayısı) $\alpha = .74$ olarak bulunmuştur.

Anahtar Sözcükler: ekosentrik, antroposentrik, çevre antipatisi (çevreye duyulan iticilik) ve çevre tutumları

ABSTRACT: This study compares the ecocentric, anthropocentric, and antipathetic attitudes of Turkish and Azerbaijani teacher candidates toward the environment. It seeks to determine whether there are differences between the environmental attitudes of the students of these countries. In order to bring to light some of the psychological structures behind their thoughts on the subject, a Turkish translation of the attitude scale is used to determine whether anthropocentric, ecocentric, or nonenvironmental reasoning forms the basis of the attitudes of these individuals toward the environment. The importance of this study lies in its demonstration of a difference in the aforementioned environmental attitudes between these two societies, so commonly thought of as one nation in two states. The results indicate that there is a statistically significant difference between the groups in terms of ecocentric, anthropocentric, and antipathetic attitudes toward the environment. It is thought that the underlying cause of this difference lies in a discrepancy between the two societies' environmental consciousnesses. In the present study, the Cronbach alpha of the survey used for Turkish teacher candidates is found to be .85, while the Cronbach alpha of the survey used for Azerbaijani teacher candidates is .74.

Keywords: ecocentric, anthropocentric, antipathy toward the environment, and attitudes toward the environment.

1. GİRİŞ

Son yıllarda dünya gündeminden düşmeyen "küresel ısınma, iklim değişikliği veya sera etkisi", çevre sorunlarının ne derece küresel boyutta olduğunu ve ciddiyet arz ettiğini gözler önüne sermektedir. Küresel ısınma konusu dünya kamuoyunu son yıllarda meşgul etmesine karşın bu konudaki bilim insanlarının uyarısı bundan yaklaşık 30 yıl öncesine dayanmaktadır (Der Greenpeace Report, 1990). Ancak biz insanlar bu uyarılara kulak ardı ederek daha çok kazanma ve güya daha çok rahat yaşama hırsıyla doğayı talan etmeye sürdürdük ve hala bu şekilde sürdürmeye devam etmekteyiz. Duyarsızlık böyle devam edecek olursa büyük bir olasılıkla insanlık daha birçok felaketle karşılaşacaktır. IPCC (Bağımsız Uluslararası İklim Değişim Komisyonu) 2007 yılının 10 Şubat'ında 5.

** Doç. Dr., Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi İlköğretim Bölümü Fen Bilgisi Eğitimi Anabilim Dalı Öğretim Üyesi, e-posta: serten@hacettepe.edu.tr

*** Yrd. Doç., Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi İlköğretim Bölümü Fen Bilgisi Eğitimi Anabilim Dalı Öğretim Üyesi, e-posta: caydogdu@hacettepe.edu.tr

raporunu yayınladı. Bu rapora göre; son 20 yılda küresel ısınmanın ana sebeplerinin başında insan etkinlikleri geldiği dile getirildi (Sciama,2007).

Birleşmiş milletler çevre komisyonu başkanı Achim Steiner, bu günün tarihte insanların iklimlerin değişmesi üzerinde etkisinin açıklandığı gün olarak ele alınacağını açıklamıştır. Toplumların gelişimi ile iklim değişikliğinin sürekliliği birbirini etkilemektedir. Uzmanlar toplumların teknoloji seçimi ile gelişme türünün, küresel ısınma ve iklim değişikliğinin artmasının doğru orantılı olduğunu ve olacağını vurgulamaktadırlar. Daha çok fosil yakıtlar, daha çok nükleer enerji ya da daha çok yenilenebilir enerjiyi tercihleri dünyanın geleceğini belirleyecektir. Dünyadaki gelişmelerin bu şekilde sürmesi halinde bilim insanları, 21. yüzyılda dünya ısısının %50'nin üzerindeki bir ihtimalle 5C dereceden daha fazla olacağını vurgulamaktadırlar (Sciama,2007).

Küresel ısınma gibi çevre sorunlarının önlenmesinin yine çevre sorunlarının oluşmasında birinci aktör olan insana bağlı olduğu da bir gerçektir. Bunun için çevre eğitimi alanında çalışan bilim insanları, yaklaşık 30 yıldan beri dünyanın bir çok yerinde, insanların çevre bilinçlerini geliştirmek için büyük çaba sarf etmektedirler. Bununla ilgili kaynaklarda bir çok deneysel çalışma bulmak mümkündür. Bu araştırmaların büyük çoğunluğu küresel ya da genel çevre bilincine yöneliktir (Amelang, Tepe, Vagt ve Wendt, 1977; Dunlap ve van Liere, 1978; Dunlap, Gallup & Gallup 1993; Lounsbury ve Tornatzky, 1977; Maloney ve Ward, 1973; Thompson ve Barton, 1994; Weigel ve Weigel, 1978). Çevreye yararlı davranışların araştırılmasında genel veya özgül birçok araştırma olmasına karşın insanların kişisel değer yargılarını ve çevreyi korumaya yönelten değerlerin kaynaklarını araştıran çalışmalar ve bunun için geliştirilmiş anketler çok ta yaygın değildir. Sadece bir kaç araştırma kişilerin değer yargıları ve motifleri üzerine bilgiler sunmaktadır (Dunlap ve van Liere, 1978; Kortenkamp ve Moore, 2001; Siegrist, 1996; Stern, Dietz ve Kalof, 1993; Thompson ve Barton, 1994).

Ekosentrik ve Antroposentrik yaklaşımlar insanoğlunun doğaya karşı taşıdığı etik anlayışlarını göstermektedir (Kortenkamp ve Moore, 2001). Çevrenin korunmasındaki ve bir insanın çevre bilincinin arkasında yatan anlayışları (motifleri) araştırıp bulmak çevre psikolojisinin araştırma merkezini oluşturmuştur. Antroposentrik ve Ekosentrik tutumlar arasında farklı anlayışlar vardır. Thompson ve Barton (1994) bu anlayışları belirlemek için bir tutum ölçeği geliştirmişlerdir.

Dunlap ve van Liere (1978) Ekosentrik ve Antroposentrik değer yargıları arasındaki farkları ortaya koymuşlardır. Ekosentrik veya Antroposentrik kişi denince anlaşılın nedir? Eğer bir kişi dünyayı tek başına bir değer olarak görüyorsa, kendi çıkarını ön planda tutmadan doğanın korunması gerektiğine inanıyor ve buna göre davranıyorsa böyle kişi ekosentrik düşünceye sahip kişi demektir. Böyle kişiler bitki ve hayvanlarla insanları aynı değerde görebilir. Antroposentrik kişiler; çevreyi, insanların yaşam kalitesinin yükseltilmesinde ve insanın yaşamını devam ettirmesinde vazgeçilmez olduğu için korumak isterler. Onlara göre çevre, insanlığın yararına olduğu için korunmalı ve çevrenin korunması insanın korunması demektir. Çevre kirliliği (hava, toprak ve su kirliliği vb.), sağlığımızı tehdit ettiği için önlenmelidir. Gelecekte enerjisiz kalmamız ve yaşam kalitemizin düşmemesi için doğal kaynaklar tutumlu kullanılmalıdır. Antroposentrik tutumlar faydacı felsefeye dayanmaktadır.

Thompson ve Barton 1994 yılında kullandıkları ankette bir üçüncü boyut olarak çevreye karşı oluşan antipatileri (çevre konularına olan iticilik) de eklemişlerdir. Bununla özellikle, çevrenin korunmasının nedeni ve çevrenin bozulmasına karşı bireylerin değer yargıları ölçülmeye çalışılmıştır. Bir insan ister Ekosentrik ister Antroposentrik yaklaşıma sahip olsun her durumda da çevreyi koruyucu ve çevre bilincine sahip insan olabilir. Dawes'e (1980) göre, çevresel konuların çoğu sosyal ikilemlerle yorumlanabilir. Aralarındaki fark ise davranışların arkasında yatan anlayışlardır (Thompson ve Barton, 1994). Son 30-40 yıldır özellikle Avrupa ve Amerika'daki çevrenin korunması konusundaki yoğun çalışmalar ister istemez bazı kişilerde çevrenin korunmasına karşın antipatik tutumların gelişmesine de neden olmaktadır.

2. YÖNTEM

2.1 Çalışma Grubu

Araştırmanın evrenini, Azerbaycan'ın Bakü şehrindeki öğrenciler ile Türkiye'de Ankara şehrindeki öğrenciler oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini 379 Azerbaycanlı ve 316 Türkiyeli öğrenciler oluşturmaktadır. Bu öğrenciler öğretmenlik bölümlerinde eğitim-öğretim görmekte olan öğretmen adaylarıdır. Türkiyeli öğrencilerin %74.1'i bayan, %25.9'u erkektir. Azerbaycanlı öğrencilerin %75.2'si bayan, %24.8'i erkektir.

2.2 Veri Toplama Aracı

Araştırmada ilk defa Erten (2007) tarafında Türkçeye uyarlanan anket kullanılmıştır. Söz konusu anket, ile "farklı kültürlerdeki bireylerin Ekosentrik, Antroposentrik ve çevreye karşı antipatik tutum anlayışlarının" araştırılması (Erten, 2008) ve "Hemşirelik Öğrencilerinin Ekosentrik, Antroposentrik ve Çevreye Yönelik Antipatik Tutumları" çalışmalarında da kullanılmıştır Karahan (2009).

Anket likert tipinde ve 7 ölçeklidir. Bu ölçekler; "hiç katılmıyorum", "katılmıyorum", "çok az katılmıyorum", "kararsızım", "biraz katılıyorum", "katılıyorum" ve "tamamen katılıyorum" şeklindedir. Bunlara 1'den 7'ye kadar değer verilmiştir. Anket ekte tablo halinde verilmiştir.

2.3 Verilerin Çözümlemesi

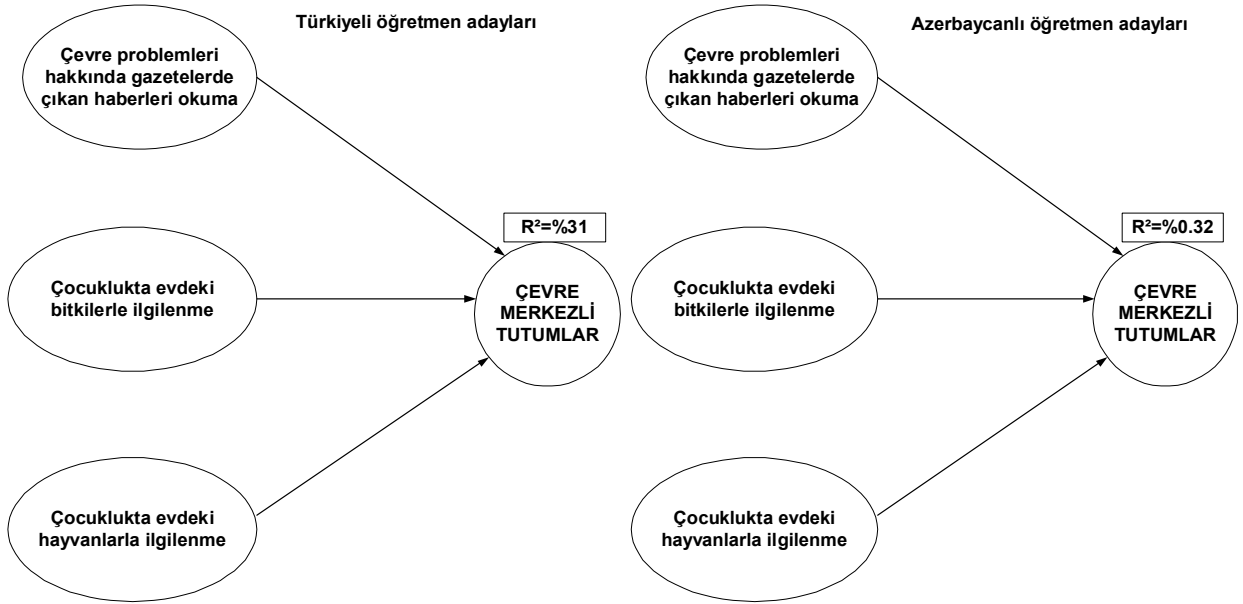
Toplanan nicel veriler SPSS programı ile analiz edilmiştir. Türkiyeli ve Azerbaycanlı öğrencilerin Ekosentrik, Antroposentrik ve çevrenin korunmasına yönelik Antipatik tutumlarının arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olup olmadığını anlamak için ise bağımsız t-testi, tek ve iki yönlü varyans analizleri yapılmıştır.

Ölçeğin Türkiye ve Azerbaycan örneğine göre yapılan güvenilirlik analiz sonuçları; Türk öğrencilerinde kullanılan anketin Cronbach α (Alpha) (Güvenilirlik katsayısı) $\alpha = .85$, Azerbaycanlı öğrencilerinde $\alpha = .74$ olarak bulunmuştur.

3. BULGULAR VE YORUM

Anketin başında yer alan bağımsız faktörlere bakıldığında bu faktörler arasında Azerbaycanlı ve Türkiyeli öğretmen adayları arasında farkların olduğu görülmektedir. Çocuklukta hayvanlarla sıkça-çok sık ilgilendim diyen Azerbaycanlı öğretmen adayları %32.2 iken Türkiyeli öğretmen adayları %39.9'dur. Çocuklukta bitkilerle sıkça-çok sık ilgilenen Azerbaycanlı öğretmen adayları %35.4 olmasına karşın Türkiyeli öğretmen adayları %23.1 olarak ilgilendiklerini ifade etmişlerdir. Çocuklukta ilgilendikleri bitki ve hayvanlarla şuan ne kadar ilgilenmekte olduklarını ortaya çıkarmak için de "şuan bitki ve hayvanlarla ne kadar ilgileniyorsunuz?" soruları sorulmuştur. Şuan hayvanlarla sıkça-çok sık olarak ilgilenen Azerbaycanlı ve Türkiyeli öğretmen adayları %18'dir. Bu soruya verilen cevaplardan öğrencilerin çocuklukta hayvanlarla ilgilenme durumları üniversite çağına geldiklerinde yaklaşık %50 ve üzeri bir azalma göstermektedir. Şuan bitkilerle sıkça-çok sıkça ilgilenme durumları Azerbaycanlı öğretmen adaylarında yaklaşık %50 bir azalma ile %16'dır. Türkiyeli öğretmen adaylarında ise %13'dür. Ayrıca araştırmaya katılan öğretmen adaylarına evde, aile içinde ve arkadaş grubunda çevre sorunlarıyla ilgili konuşma durumları sorulmuştur. Azerbaycanlı öğretmen adaylarının evlerinde ve arkadaş gruplarında çevre sorunlarıyla ilgili sohbet etme durumları %18 iken Türkiyeli öğretmen adaylarında %15'dir. Çevre sorunlarıyla ilgili gazetelerde çıkan haberleri okuma sıklıkları ise Azerbaycanlı öğretmen adaylarında %14 iken Türkiyeli öğretmen adaylarında %28'dir. Bütün bu sonuçlar Erten (2007) tarafından yapılan çevre bilinci araştırmasındaki sonuçlarla paralellik göstermektedir.

Araştırmalar, çocuklukta bitki ve hayvanlarla ilgilenen kişilerin ileriki yaşamlarında çevrenin korunması konusunda, çocukluğunda bitki ve hayvanlarla ilgilenmeyen kişilere göre daha duyarlı olduklarını ve çevrenin korunması konusunda sivil toplum örgütlerinde yer aldıklarını bulmuşlardır (Berck ve Klee 1992). Geçmişe dönük olarak öğretmen adaylarına sorulan bu sorulara verilecek cevaplar bu açıdan önem arz etmektedir. Ayrıca bağımsız faktörlerin Ekosentrik (çevre merkezli) tutumların toplam puanı üzerinde etkilerinin olup olmadığına bakılmış ve şekil 1’de de görüldüğü gibi özellikle Türkiyeli öğretmen adaylarında bu puanların yordayıcısı olarak çocuklukta bitki ve hayvanlarla ilgilenme ile gazetelerde çevre sorunlarıyla ilgili yazıları okumaları modele uymuşlardır. Azerbaycanlı öğretmen adaylarında ise hiçbir bağımsız faktör çevre merkezli tutumların yordamcısı olarak ortaya çıkmamıştır.

Şekil 1

Türkiyeli ve Azerbaycanlı Öğretmen Adaylarında Bağımsız Yordayıcı Faktörler

Araştırmanın betimsel istatistik sonuçları Tablo 1’de verilmiştir. Tablo 1’den de görüleceği gibi Türkiyeli öğretmen adayları ile Azerbaycanlı öğretmen adaylarının çevre merkezli ve çevrenin korunmasına yönelik itici tutumları arasında farklar vardır. Tablo 1’ki tutum puanlarının maximum puanları Çevre merkezli tutumlar için 84, insan merkezli tutumlar için 56 ve çevrenin korunmasına karşı olan itici tutumlar için ise 49’dur. Ortalama puanlarına bakıldığında Türkiyeli öğretmen adaylarının Azerbaycanlı öğretmen adaylarına göre daha çevre merkezli tutumlara sahip oldukları görülmektedir. Buna karşın her iki grupta da insan merkezli tutumların oldukça yüksek fakat anlamlı bir farkın olmadığı görülmektedir. Türkiyeli ve Azerbaycanlı öğretmen adaylarının çevrenin korunmasına karşı olan itici tutumlarına bakıldığında anlamlı bir farkın olduğu ortaya çıkmıştır. Bu farktan Azerbaycanlı öğretmen adaylarının Türkiyeli öğretmen adaylarına göre çevrenin korunmasına karşı daha itici tutumlara sahip oldukları anlaşılmaktadır.

Tablo 1: Azerbaycanlı ve Türkiyeli Öğrencilerin Tutumları

Tutumlar	Denekler	n	Ortalama	Standart Dağılım	t	p
Çevre Merkezli Tutumlar	Azerbaycanlı öğrenciler	379	66.80	8.343	-3,94	.000
	Türkiyeli öğrenciler	316	69.28	8.163		
İnsan Merkezli Tutumlar	Azerbaycanlı öğrenciler	379	44.95	7.322	-,120	.904
	Türkiyeli öğrenciler	316	45.02	7.686		
Çevreye Karşı Duyulan Antipatik Tutumlar	Azerbaycanlı öğrenciler	379	20.95	8.659	11,35	.000
	Türkiyeli öğrenciler	316	14.06	7.041		

Tablo 2 Azerbaycanlı ve Türkiyeli öğretmen adaylarının çevre merkezli, insan merkezli ve çevrenin korunmasına yönelik itici tutumları arasında cinsiyete dayalı farkları göstermektedir. Buna göre her iki ülke öğretmen adaylarının çevre merkezli, insan merkezli ve çevrenin korunmasına yönelik itici tutumları arasında kızlar lehine farklar vardır. Her iki ülke kız öğretmen adayları erkek öğretmen adaylarına göre daha çevre merkezli, daha insan merkezli ve çevrenin korunmasına yönelik daha az itici tutumlara sahiptirler. Çevre merkezli tutumlara sahip olmaları istenilen bir durum olmasına karşın insan merkezli tutumların da yüksek olması beklenen bir durum değildir. Çünkü insan merkezli tutumların kökeni insanların menfaatine dayanan düşünceleri içermektedir. Bu düşüncedeki insanlar menfaatleri olduğu sürece doğayı korurlar, doğayı veya çevreyi kendilerine fayda sağladığı için korunması gerektiğini inanırlar. Kız ve erkek öğretmen adaylarının çevreyi koruma yönünde itici davranışları oldukça azdır. Özellikle kızların bu tutumları erkeklerden daha da azdır. Bu sevindirici bir durumdur. Çevre eğitimi çalışmalarının düzenlenmesinde ve çevre bilincine sahip bireylerin yetiştirilmesinde çevreyi koruma yönündeki itici davranışların azaltılması gözönünde tutulmalıdır.

Tablo 2: Azerbaycanlı ve Türkiyeli Öğrencilerin Tutumları Arasındaki cinsiyete Dayalı Farkları

Tutumlar	Kız- Erkek	n	Ortalama	Standart Dağılım	t	p
EKO_T	Kız	519	68.52	7.917	3,23	.001
	Erkek	176	66.19	9.310		
ANTR_T	Kız	519	45.48	7.248	3,05	.002
	Erkek	176	43.50	7.980		
ANT_T	Kız	519	17.39	8.628	-2,22	.026
	Erkek	176	19.07	8.686		

Tablo 3: Azerbaycanlı Öğrencilerin Tutumları Arasındaki cinsiyete Dayalı Farklar

Tutumlar	Kız- Erkek	n	Ortalama	Standart Dağılım	t	p
EKO_T	Kız	285	66.95	8.062	,59	.553
	Erkek	94	66.36	9.173		
ANTR_T	Kız	285	45.85	6.617	4,27	.000
	Erkek	94	42.21	8.610		
ANT_T	Kız	285	20.68	8.690	-1,05	.294
	Erkek	94	21.77	8.559		

Tablo 3 Azerbaycanlı öğretmen adaylarının tutumlarının cinsiyete dayalı sonuçlarını göstermektedir. Bu tabloda sadece insan merkezli tutumlar arasında farklar görülmektedir. Kızlar erkek öğrencilere göre biraz daha fazla insan merkezli tutumlara sahiptirler.

Tablo 4: Türkiyeli Öğrencilerin Tutumları Arasındaki Cinsiyete Dayalı Farklar

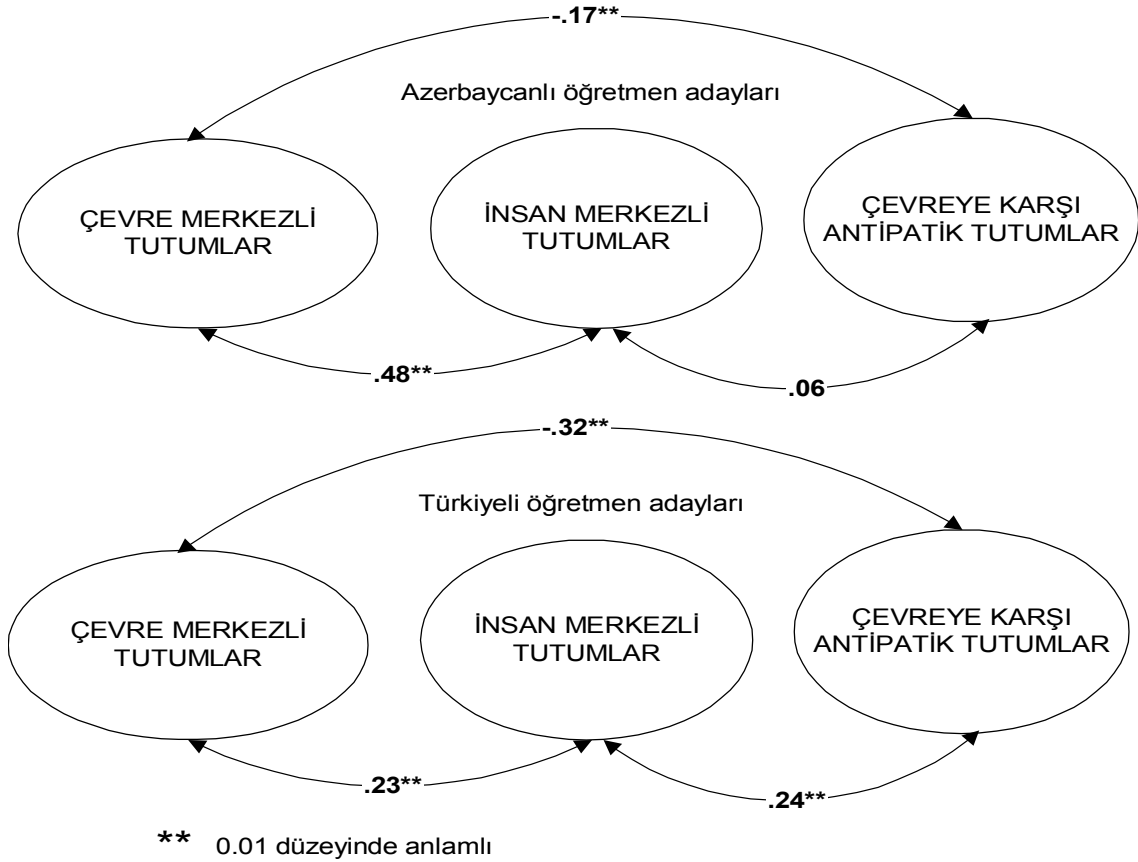
Tutumlar	Kız- Erkek	n	Ortalama	Standart Dağılım	t	p
EKO_T	Kız	234	70.44	7.309	4,37	.000
	Erkek	82	65.99	9.517		
ANTR_T	Kız	234	45.03	7.940	,05	.956
	Erkek	82	44.98	6.953		
ANT_T	Kız	234	13.39	6.642	-2,91	.004
	Erkek	82	15.99	7.801		

Tablo 4 ise Türkiyeli öğretmen adaylarının tutumlarının cinsiyete dayalı farklarını göstermektedir. Kız öğretmen adayları erkek öğretmen adaylarına göre daha fazla çevre merkezli ve çevrenin korunmasına yönelik itici tutumlarda ise daha az itici tutumlara sahiptirler. İnsan merkezli tutumları arasında ise anlamlı bir fark yoktur. Türkiyeli kız öğretmen adaylarının çevre merkezli tutumlarını Azerbaycanlı kız öğretmen adaylarının çevre merkezli tutumlarıyla karşılaştırdığımızda ise Türkiyeli kız öğretmen adaylarının daha fazla çevre merkezli tutumlara sahip olduklarını görüyoruz.

Genel olarak Türkiyeli öğretmen adaylarının çevre merkezli tutumlarının Azerbaycanlı öğretmen adaylarından yüksek olması araştırmacıların bireysel gözlemlerinden dolayı beklenen bir durumdur. Çünkü Türkiye'deki çevre eğitimi alanındaki çalışmalar, Türk kamuoyunda son yıllarda çevre sorunları üzerine yapılan tartışmalar ve basın yayın kuruluşlarının konuyu tartışmaları bu sonucun alınmasında etkili olmuştur.

3.2. Korelasyon Sonuçları

Ekosentrik, Antroposentrik ve çevrenin korunmasına yönelik Antipati tutumlarının birbirleriyle olan korelasyonları Şekil 2 ve 3'te verilmiştir. Bu sonuçlara göre, Ekosentrik tutumları yüksek olan bireylerin çevreye yönelik antipati tutumları daha düşüktür. Her üç tutumda da bağımlı anlamlı bir ilişki vardır.

Şekil 3 ve 4

Türkiyeli ve Azerbaycanlı öğretmen adaylarının tutumları arasındaki korelasyonlar

Türkiyeli öğretmen adaylarında çevre merkezli tutumlarla insan merkezli tutumlar ve insan merkezli tutumlarla çevreye karşı Antipatik tutumlar arasındaki korelasyonlar hemen hemen aynıdır (.24). Çevre merkezli tutumlar ile çevreye karşı antipatik tutumlar arasındaki korelasyon ise $-.32$ dir. Bu da bireylerin ne kadar çevre merkezli tutumları varsa o derece de çevrenin korunmasına karşı itici olmadıklarını gösterir.

Azerbaycanlı öğretmen adaylarında çevre merkezli tutumlarla insan merkezli tutumlar arasında yüksek derecede anlamlı korelasyon vardır. Azerbaycanlı öğretmen adaylarının ne kadar çevre merkezli tutumları varsa o derece de insan merkezli tutumlara sahiptirler. İnsan merkezli tutumlarla

çevreye karşı antipatik tutumlar arasında anlamlı olmayan bir korelasyon bulunmaktadır. Çevre merkezli tutumlar ile çevreye karşı antipatik tutumlar arasında düşük derecede anlamlı bir korelasyon vardır.

4. SONUÇLAR VE ÖNERİLER

Anketin başında yer alan bağımsız değişkenler “çocuklukta bitki ve hayvanlarla ilgilenme ile gazetelerde çevre sorunlarıyla ilgili yazıları okuma” önermeleri özellikle Türkiyeli öğretmen adaylarında çevre merkezli tutumların % 31 oranının da yordayıcısı olması önemli bir bulgudur. Söz konusu bağımsız değişkenlerin Azerbaycanlı öğretmen adaylarında çevre merkezli tutumlar üzerine bir etkisi olmamıştır. Berck ve Klee'nin (1992) yapmış oldukları araştırmaya göre; çocukluklarında bitki ve hayvanlarla ilgilenen ve doğada çocukluk yaşantıları olan kişilerin ileriki yaşamlarında çocukluk dönemlerinde bu davranışları yapmayan kişilere göre çevre sorunlarına daha duyarlı olduklarını ortaya koymaktadır. Çevre merkezli tutumların ve dolayısıyla çevre bilincinin geliştirilmesinde bitki ve hayvanları tanıtmaya, onlara karşı olan ilgiyi artırma, hayvanlara yönelik saldırganlık ve fobileri yıkma temel hareket noktası olmalıdır. İlgiler sevgiyi doğurur, insanlar da sevdiklerini ve tanıdıklarını korur. Türkiyeli ve özellikle Azerbaycanlı öğretmen adaylarının bitki ve hayvanlara olan ilgilerinin artırılmasına ihtiyaç vardır.

Türkiyeli ve Azerbaycanlı öğretmen adaylarının çevre merkezli, insan merkezli ve çevrenin korunmasına karşı bireylerin itici tutumlarının genel puanları arasında bulunan farklardan Türkiyeli öğretmen adaylarının Azerbaycanlı öğretmen adaylarından daha çevre merkezli tutumlara sahip oldukları görülmektedir. Bu sonuç çevre bilincine sahip bireylerde ortaya çıkması beklenen bir durumdur. Çünkü çevre merkezli tutuma sahip olan bir birey çevrenin korunmasında insanların çıkarını ön planda tutmaz, doğayı veya doğanın içinde yer alan canlıları insanlar açısından faydalı veya değil diye gruplandırmadan doğanın vazgeçilmez bir parçası olarak görür ve korunması gerektiğine inanır.

Türkiyeli ve Azerbaycanlı öğretmen adaylarının insan merkezli tutumları arasında anlamlı bir fark yoktur. Her iki öğretmen adayı grubu da insan merkezli tutumlara sahiptir. Türkiyeli öğretmen adayları yukarıda da verildiği gibi buna rağmen daha fazla çevre merkezli düşünceye sahiptirler. Bunun nedeni olarak Türkiye'deki özellikle 2000 yılından itibaren yapılan çevre eğitimi çalışmaları, basın yayın kuruluşlarının bu konulara verdikleri önem ve sivil toplum örgütlerin bu konulardaki çalışmaları verilebilir.

İnsan merkezli tutumların yüksek olması çevrenin uzun vadede korunmasına hizmet etmeyebilir. Çünkü burada söz konusu olan öncelikle insanın menfaatidir. Materyalist düşünenler İnsan merkezli düşünenleri (antroposentrikleri); soyut düşünenler çevre merkezli (ekosentrikleri) düşünenleri temsil eder (Thomson ve Barton, 1994). İnsan merkezli düşünen kişide de, doğanın ahlaki faktörü vardır, çünkü doğaya zarar verme ya da onu koruma, insanlığa fayda ya da zarar olarak geri dönecektir. Türkiyeli ve Azerbaycanlı öğretmen adaylarında insan merkezli tutumların yüksek çıkması tesadüfi bir sonuç değildir. 2008 yılında Erten'nin yaptığı kültürlerarası bir araştırmada da Alman öğretmenlerine (36.9) göre Türk öğretmenlerin insan merkezli tutumları (44) yüksek çıkmıştır. 2009 yılında Karahan'ın Hemşirelerle yaptığı araştırmada da toplam insan merkezli tutum puanları (43,66) yaklaşık aynı derecede yüksektir. Bu araştırmada da Türkiyeli öğretmen adaylarının (45.02) ve Azerbaycanlı öğretmen adaylarının insan merkezli tutumları aynı derecede yüksek (44.95) olup araların da bir fark yoktur. Türkler ve Azerbaycanlılar bariz bir şekilde insan merkezli tutumlara Almanlardan (Erten, 2008) daha yüksek seviyede sahiptirler bu da bize bu iki toplumun kültür yapılarının aynı olduğunu göstermektedir.

Antipatik tutumların Türkiyeli öğretmen adaylarında daha düşük olması çevre merkezli tutumların yüksek olmasından kaynaklanmaktadır. Çevre merkezli tutumları yüksek olan bireylerin aynı zamanda çevrenin korunmasına karşı antipati duymaları beklenemez. Bu sonuçlardan ortaya çıkan ise, doğayı sadece doğa olduğu için korumak gerektiğine inanan insanların çevrenin korunmasına karşı olan antipatilerinin daha düşük olduğudur. Doğa, doğa olduğu için mi? yoksa insanın doğaya ihtiyacı olduğu için mi korunmalı? İnsanlardaki doğayı koruma davranışının arkasında yatan düşüncenin ne olduğunu anlamak için bu çalışma bir fikir vermektedir. Doğanın, sadece doğa olduğu için korunması

gerektiğine inanan bir insandan çevreye yararlı davranış beklenebilir. Buna karşın insanın daha iyi bir yaşam sürdürmesi için çevrenin korunması gerekliliğine inanan insanlar ise menfaatçi olanlardır. Birçok insanın fırsat buldukça birçok hayvanı “bize ne faydası var” diyerekten öldürmesi veya öldürmeye çalışmasının arkasındaki psikolojik faktörün temelinde Antroposentrik merkezli düşünce tarzına sahip olması yatmaktadır. Antroposentrik düşünceye göre; çevrenin korunması fayda analizine göre uygun davranışlarla olmaktadır. Bu tür tutumlara sahip insanlar, çevreyi çıkarları karşılığında sürece korurlar, çıkarların sürekliliği ile çevrenin korunması doğru orantılıdır.

Çevreye karşı duyarlı, çevre bilincine sahip ve çevre dostu davranışlar gösteren toplum olabilmek için çevrenin bize daha fazla zarar vermesini beklemeden, çevre merkezli düşünebilen bireyler yetiştirmek için çevre eğitimi çalışmalarına yaygın bir şekilde hemen başlanmalıdır.

KAYNAKLAR

- Amelang, M., Tepe, K., Vagt, G. & Wendt, W. (1977). Mitteilung über einige Schritte der Entwicklung einer Skala zum Umweltbewusstsein. *Diagnostica*, 23, 86-88.
- Berck, K. H. ve Klee, R. (1992). *Interesse an Tier- und Pflanzenarten und Handeln im Natur- Umweltschutz*. Frankfurt / Main. Lang.
- Dawes, R. M. (1980): Social dilemmas. *Annual Review of Psychology*, 31, 169-193.
- Der Greenpeace Report (1990). *Global Warming. Die Wärmekatastrophe und wie wir sie verhindern können*. R. Piper GmbH & Co. KG, München.
- Dunlap, R. E. ve Van Liere, K. D. (1978): The new environmental paradigm. *Journal of Environmental Education*, 9, 10-19.
- Dunlap, R. E. ve Gallup, G.H.Jr. & Gallup, A.M. (1993): Of global concern: Results of the health of the planet survey. *Environment*, 35, 6-15, 33-39.
- Erten, S. (2007). Study on Adaptation of the Ecocentric, Anthropocentric and Antipathetic Attitude Scale. *Educational Studies- Eurasian Journal of Educational Research*. Issue: 28, pp, 67-74.
- Erten, S. (2008). Insights to ecocentric, anthropocentric and antipathetic attitudes towards environment in diverse cultures. *Eğitim Araştırmaları - Eurasian Journal of Educational Research*. 33, 141-156.
- Karahan, G. (2009). *Hemşirelik öğrencilerinin ekosentrik, antroposentrik ve çevreye yönelik antipatik tutumları*, İstanbul Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi
- Kortenkamp, Katherine V. ve Moore, Colleen F. (2001): Ecocentrism and Anthropocentrism: Moral reasoning about Ecological commons Dilemmas. *Journal of Environmental Psychology*, 21, 261-272.
- Lounsbury, J. W. ve Tornatzky, L. G. (1977): A scale for assessing attitudes toward environmental quality. *Journal of Social Psychology*, 101, 299-305.
- Maloney, M. P. ve Ward, M. P. (1973): Ecology: Let's hear from the people. An objective scale for the measurement of ecological attitudes and knowledge. *American Psychologist*, 28, 583-586.
- Sciama, Y. (2007). Klimaerwärmung: Es ist höchste Zeit. *Research-eu, Magazin des Europäischen Forschungsraums Nr.52* Europäische Kommission.
- Siegrist, M. (1996): Fragebogen zur Erfassung der ökozentrischen und anthropozentrischen Umwelteinstellung. *Zeitschrift für Sozialpsychologie*, 27, 290-294.
- Stern, P. C., Dietz, T. & Kalof, L. (1993): Value orientations, gender, and environmental concern. *Environment & Behavior*, 25, 322-348.
- Thompson, S.C.G. ve Barton, M.A. (1994): Ecocentric and anthropocentric attitudes toward the environment. *Journal of Environmental Psychology*, 14, 149-157.
- Weigel, R. H. ve Weigel, J. (1978): Environmental concern. The development of measure. *Environment & Behavior*, 10, 3-15.

Extended Abstract

It is obvious that the prevention of environmental problems such as global warming depends upon human as the primary actor of environmental problems. Hence, environmental scientists have been diligently working to improve the consciousness of people on environment for about 30 years around the world. There have been many experimental studies related to these issues. The majority of these studies have focused on global or general environmental awareness. (Amelang, Tepe, Vagtve Wendt, 1977; Dunlap ve van Liere, 1978; Dunlap, Gallup & Gallup 1993; Lounsbury ve Tornatzky, 1977; Maloney ve Ward, 1973; Thompson ve Barton, 1994; Weigel ve Weigel, 1978).

While there are a great number of studies related to environmentally beneficial behaviors, it is not easily observable to encounter studies which reveal people's personal value judgments and the source of environmentally friendly behavior and surveys developed for these purposes. Only a few studies present data on people's personal value judgments and motifs (Dunlap ve van Liere, 1978; Kortenkamp ve Moore, 2001; Siegrist, 1996; Stern, Dietz ve Kalof, 1993; Thompson ve Barton, 1994). Eco-centric and anthropocentric approaches show the ethical understanding of humankind towards the environment (Kortenkamp ve Moore, 2001). Environmental psychology mainly composed of studies that find the underlying motifs behind a person's environmental awareness and protection of environment.

Dunlap and van Liere (1978) have showed the differences between Environment-based (Eco-centric) and human-centered (Anthropocentric) value judgments. What do eco-centric or anthropocentric person mean? If one appreciates the earth as a whole and believe the idea of protecting the environment is more important than his own beliefs, we can claim that he or she has an eco-centric attitude. This kind of people might regard animals and plants as the same entities.

Anthropocentric persons want to protect the environment due to vital importance of it for the continuation and increasing the quality of human life. They believe that environment should be protected because it is beneficial for humans and protection of environment means protection of human. Environmental pollution (air-, water, and soil-pollution) should be eliminated as it threatens human health. In order to sustain energy and quality of life the natural resources should be used economically. Anthropocentric attitudes are based on pragmatism.

Thompson and Barton added the third dimension to the survey they used in 1994, known as repellent attitudes towards the environment. This dimension is mainly used to measure the persons' value judgments and identify the reasons for the environmental protection. Either eco-centric or anthropocentric person may have the awareness of protecting the environment. According to Dawes (1980) a majority of the environmental issues can be explained by social dilemmas. Differences among them are caused by an understanding behind the behaviors (Thompson & Barton, 1994). Over the last three decades there has been an increase in the number of people who have developed repellent attitudes due to increasing number of environmental protection studies in U.S and Europe.

Subject of this study composed of people living in Baku in Azerbaijan and Ankara in Turkey. The sample consisted of 379 Azerbaijani and 316 Turkish students that are teacher candidates in education faculties. 74.1 % of Turkish students are female and 25.9 % of those are male. For Azerbaijani students females constitute 75.2 % of sample while males are at 24.8 %. In this study a survey which was translated into Turkish by Erten (2007) for the first time was implemented. Students were asked to judge the degree of the problem through the use of a 7-point scale, whose endpoints range from 1 to 7. 7-point likert-scale answers were prepared as: 7 = 'strongly agree'; 6 = 'agree'; 5 = 'partially agree', 4 = 'neutral', 3 = 'partially disagree', 2 = 'disagree', 1 = 'strongly disagree'. Reliability analyses based on Turkish and Azerbaijani samples yielded coefficient alpha as .85 and .74 respectively.

Based on the differences between the attitudes of Turkish and Azerbaijani students in terms of environment-based, human-centered and repellent attitudes towards the environment, it is understood that Turkish students have more eco-centric attitudes than Azerbaijani students. This is an expected result among the people who have environmental awareness. Moreover for eco-centric person his own

benefits never take priority over environment protection and he believes that environment should be protected regardless of whether the environment and living organisms in it are beneficial for people.

No significant difference was found between human-centered attitudes of Azerbaijani and Turkish teacher candidates. In spite of this, as shown above, Turkish teacher candidates have more anthropocentric attitudes than their Azerbaijani counterparts. We can say that environmental education studies, importance by the media outlets, and studies of non-governmental organizations since 2000 are the main reasons of this difference.

Since human benefits take the priority in anthropocentric attitudes, higher human-centered attitudes do not guarantee the protection of environment in the long run. Materialist thinkers represent human-centered persons while abstract thinkers represent environment-based persons (Thomson and Barton, 1994). A human-centered person considers the factor of environmental ethic because both endangering and protection of environment will return as a hazard or benefit to human. It is not a coincidence that both Turkish and Azerbaijani students have higher human-centered attitudes.

Erten (2008) found that Turkish teachers (44) had higher anthropocentric attitudes than German teachers (36.9). Karahan (2009) also conducted a research on nurses and obtained the results which have similar degree of anthropocentric attitudes (43.66). In the present study human-centered attitudes of Turkish (45.02) and Azerbaijani (44.95) teacher candidates are found to be almost same and bear no difference at all. Turkish and Azerbaijani subjects explicitly have higher attitudes than German subjects and we can conclude that there is no difference between Turkish and Azerbaijani cultures in terms of environmental issues. Turkish students with lower antipathetic attitudes support these results. These results yield the conclusion that people who believe in the protection of environment for its own sake have lower antipathetic attitudes against the protection of environment.

EK

Sorular	Çevre Merkezli Çevre Tutumları
1.	Sürekli artan nüfusun en kötü sonuçlarından bir tanesi doğal alanların aralıksız işgal edilmesidir.
2.	Tatillerde zamanımın büyük bir kısmını doğadan zevk almak için doğada geçiriyorum.
3.	Ormanların yok olduğunu (kesimlerle, yangınlarla vb.) gördüğüm zaman çok üzülüyorum.
4.	Mutlu olmak istediğim zamanlar vaktimi doğada geçirmek zorunda olduğumu hissediyorum.
5.	Mutsuzluk hissettiğim bazı zamanlar teselliyi doğada buluyorum.
6.	Doğal çevrenin ne kadar (nasıl) bozulduğunu gördüğüm zaman üzülüyorum.
7.	Doğa da tek başına değerli bir varlıktır.
8.	Doğada bulunduğum zamanlar streslerimden kurtuluyorum.
9.	Doğayı korumanın en önemli sebeplerinden bir tanesi doğallığın korunmasıdır.
10.	İnsan tabiatındaki diğer varlıklardan daha değerli değildir.
11.	Hayvanların korunması en azından insanların sağlığı kadar önemlidir.
12.	Doğa, insanların ihtiyaçlarının kısıtlanması uğruna olsa dahi korunmalıdır.
	Antroposentrik Çevre Tutumları
13.	Doğayı korumanın en önemli sebeplerinden bir tanesi insanlığın ömrünü uzatmaktır.
14.	Maddelerin geri dönüşümündeki en önemli gayelerden bir tanesi para tasarrufudur.
15.	Doğa, insan sağlığı ve mutluluğunda yararı olduğu için önemlidir.
16.	Biz doğal kaynakları rahat yaşamamız için korumak zorundayız.
17.	Doğayı korumanın en önemli sebeplerinden bir tanesi konforlu yaşantımızı garanti altına almak içindir.
18.	Sürekli olarak toprakların ürün elde etmek için işlenmesi rahat yaşantımız için iyidir.
19.	Ormanları keserek yok etmenin en kötü yanı değerli doğal kaynakların yok edilmesindedir.
20.	Doğayı, yarar sağlamak için aşırı derecede kullandığımı düşündüğüm zaman beni asıl ilgilendiren yaşamımız için gerekli olan temel maddelerin bozulmasıdır.
	Çevreye Yönelik Antipatik Tutumlar
21.	Yok olan ormanlar ve zarar görmekte olan ozon tabakası gibi çevreden gelecek tehlikelerle ilgili iddialar abartılıdır.
22.	Bana öyle geliyor ki çevrecilerin büyük bir kısmı kötümser bir kısmı da paranoid.
23.	Doğal kaynakların iddia edildiği gibi ciddi bir şekilde azaldığına inanmıyorum.
24.	Çevre sorunlarıyla ilgilenmek bana zor geliyor.
25.	Çevre sorunlarıyla ilgilenmiyorum.
26.	Doğal hayatı ve doğal kaynakları korumak ve çevre kirliliğini azaltmak için devletin bir program dâhilinde çalışmalar yapmasının karşısındayım.
27.	Doğaya gereğinden fazla değer veriliyor.